

Nr 17.

Ankom till Riksdagens kansli den 26 maj 1911 kl. 11 f. m.

*Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 17
i fråga om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående sättet
för utredning och bevakande af kronans tvistiga rätt
till vattenfall.*

Uti en inom Andra kammaren väckt motion nr 338 har herr Lindhagen hemställt, att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida icke den viktiga och omfattande utredningen af kronans tvistiga rätt till vattenfall och utförandet af de därpå påkallade processerna lämpligen böra i alla förekommande fall fortfarande anförtros åt kammarkollegium såsom författningsenligt kronans rätte målsman i detta afseende och sakligt sedt dess mest sakkunnige representant i dylika ärenden. Såsom stöd härför har anförts följande:

»Såsom bekant har på senare tiden från olika håll genom framställningar i Riksdagen och till regeringen fråga väckts om undersökning af kronans jorrdonationer till jordbruket, industrien och städerna allt i syfte att rädda det mesta möjliga af donationernas ändamål samt öfverväga hvad som bör och ännu kan åtgöras, där ändamålet redan förspillts.

En fråga för sig är bevakandet af statens rätt till vattenfall, hvilken rätt visserligen i regeln icke så ofta bortdonerats, men genom glömska eller annan försummelse icke tillvaratagits. Denna fråga har ursprungligen uppkommit på initiativ af kammarkollegium i samband

Bihang till Riksd. prot. 1911. 9 Saml. 2 Afd. 1 Band. 2 Ser. 16 Häft. (Nr 17.) 1

med infortrade yttranden öfver framställningar att få öfverbygga kungsådra.

Alla dessa maktpåliggande uppgifter kräfva gifvetvis, att stor omsorg nedlägges på att utredningarna och kronans eventuella talan föres med omsorg och sakkunskap samt med ett lefvande intresse, som besjålas af den stora uppgiften att rädda något af dessa stora värden åt Sveriges fattiga folk. Det är vidare klart, att första villkoret för tillvaron af ett sådant besjäladt intresse är frigjordhet från andligt eller ekonomiskt intressegemenskap med de mäktiga enskilda intressen, som det här gäller att bekämpa och hvilka skola uppbjuda hela sitt inflytande för att det gångna århundradets stora plundring af statens jordegendom skall blifva ett fullbordadt faktum till deras fördel. Ett bevakande af kronans rätt i alla dessa afseenden bör därför också ske enhetligt och med sakkunskap, byggd på de egendomliga kamerala och rättshistoriska förhållanden, hvarpå kronans rätt oftast grundar sig.

Det är obestriddigt, att samhällsintressenas lit ur dessa synpunkter måste sättas till kammarkollegium. Detta ämbetsverk sitter inne med bevismaterialet och de speciella kunskaperna i ämnet. Det har ock på sistone hos kollegium, till skillnad från mångt annat ämbetsverk, visat sig en verklig vilja att effektivt häfda statens rätt. Från de håll, som hafva största fördel af att bekämpa denna rätt, har detta betecknats såsom »öfverdrifvet tjänstenit», hvilket kollegium helt visst kan räkna sig till godo såsom ett mycket godt betyg.

För närvarande är utredningen af *statens rätt till vattenfall* och rättegångar därom en särdeles aktuell angelägenhet. Ett samvetsgrant bevakande i detta afseende af kronans rätt och talan kan icke vara till skada för några lojala intressen. Ett utbyggande af vattenfallen går ändå icke i ett slag utan så småningom, hvilket väl också är det sundaste. Där brådska är å färde, har ju också ifrågasatts alternativa rimliga aftal mellan staten och den enskilda vattenfallspretendenten, hvarigenom denne kan utan risk utbygga vattenfallet äfven om staten vinner. Det är endast mellanhändernas spekulationsvinst och konsumenternas obehöriga uppskörtande, som bli beskurna till allas båtnad genom statens öfverhöghet.

Det är således med ett ord ett viktigt intresse, att de stora utredningarna och hufvudledningen af processerna läggas i kammarkollegii hand samt att det biträde och de penningemedel, som kunna erfordras för att underlätta det vidlyftiga arbetet, ställas till kammarkollegii förfogande för ändamålet.

Nu har det emellertid som bekant inträffat, att regeringen den 27 januari 1911 öfverlämnat utredningen och rättegångarne åt två särskilda af regeringen beroende uppdragstagare, nämligen vice härads-höfdingen Ernst Hagelin, innehafvare af en advokatbyrå i Göteborg, hvilken med förbigående af kammarkollegium och dess särdeles skicklige advokatfiskal fått Dalälften på sin anpart, samt revisionssekreteraren grefve H. A. H. Hamilton, åt hvilken i egenskap af advokatfiskal i kammarkollegium med enahanda förbigående öfverlämnats undersökningen och rättegångar om Indalsälften samt Umeå och Luleå älfvar*). Enligt förordnandena äga de båda uppdragstagarne att hos ämbetsverk och myndigheter påkalla biträde och upplysningar, som de finna erforderliga, men därjämte ha de att i ärendet samråda sinsemellan och med vattenfallsstyrelsen. Märkligt är således, att den enda sakkunniga myndigheten, kammarkollegium, skall kunna till äfventyrs kommenderas till arbete af uppdragstagarna, men samråd däremot skall äga rum med vattenfallsstyrelsen, som dock icke kan vara inne i dessa frågor samt, på sätt i interpellationen den 9 sistlidne februari närmare utvecklats, representerar ett med kammarkollegii uppfattning om ett strängt iakttagande af statens rätt stridigt åskådningssätt. Äfven grefve Hamilton, som förordnats formellt såsom extra advokatfiskal i kammarkollegium, är jämväl i denna egenskap undandragen all uppsikt från kammarkollegium. För honom liksom för herr Hagelin är nämligen förordnadt, att, 'därest *han* finner sådana omständigheter föreligga, att kronans rätt bör göras i laglig väg gällande, därom *hos Kungl. Maj:t* göra underdånig anmälan'. Man kan också lätt förstå, att de båda uppdragstagarne måste stå ganska hjälplösa utan kammarkollegii sakkunskap. Ett talande uttryck härför är, att herr Hagelin för några dagar sedan ingaf en framställning till Kungl. Maj:t, att någon tjänsteman inom kammarkollegium måtte förordnas att biträda honom. Denna framställning remitterades till kollegium till skillnad från hufvudfrågan, men remissen har sedan, enligt hvad jag inhämtat, af någon anledning återtagits.

Detta arrangemang måste för dem, som hysa ett starkt intresse af att statens rätt med kraft göres gällande, väcka stora bekymmer, för det första därför att kronans bästa och främsta målsmän i ärendet, kammarkollegium, därigenom blifvit satt ur spelet. Äfven om verket fortfarande får tid och tillfälle att lämna upplysning och biträde åt

*) Efterföljande del af detta stycke är på framställning af motionären tillfogad motionens ursprungliga ordalydelse.

uppdragstagarne, är initiativrätten och det egna ansvaret borta, hvarigenom likaledes intresset måste väsentligen förlamas.

Föga oppmuntrande för denna statens själfskrifna taleman är också det i och för sig betänkliga, genom den nyligen hållna interpellationsdebatten ytterligare belysta förhållandet, att mot de konstitutionella garantierna i 10 § regeringsformen kammarkollegium ej blifvit hört ens öfver Hamiltons förordnande såsom extra advokatfiskal i kammarkollegium. Ja, kollegium blef till den grad åsidosatt, att detta förordnande meddelades oförmodadt och trots det att från kollegii sida under hand uttalats den bestämda uppfattningen, att ett behörigt iakttagande af det allmännas rätt kräfde, att kollegiet bibehölls vid sin uppgift, och af kollegium äfven vidtagits anordningar för ändamålet, redan innan förordnandet för Hamilton meddelades.

Anmärkningsvärdt och föga ägnadt att höja tillförsikten till den blifvande utredningen är också det förhållandet att icke heller justitiekanslern på sätt vederbort och eljest brukats blifvit hörd öfver någotdera förordnandet.

Förordnandet för Hagelin att personligen på grund af regeringens rättegångsfullmakt in blanko med rätt att sätta annan i sitt ställe fungera såsom en kronans fiskal är dessutom betänkligt ur författningens synpunkt, då därigenom kronans alla ordinarie representanter för bevakande af kronans fiskaliska intressen och särskildt äfven justitiekanslern blifvit väsentligen betagna all möjlighet att ingripa i denne uppdragstagares åtgöranden. Äfven ur reell synpunkt kan det ej sägas vara bra, att ett så viktigt uppdrag lämnas tämligen enväldigt åt en privat advokatbyrå, som dessutom är med förkärlek anlitad af den privata vattenkraftsindustrien för bevakande af dess intressen och hvars innehafvare jämväl som bekant med liflig öfvertygelse besjålas af de privatkapitalistiska synpunkterna i tillgodogörandet af naturrikedomarne.

Genom dessa anordningar kunna ock konflikthanledningar uppkomma mellan de båda uppdragstagarnas uppgifter och dem, som kammarkollegium ännu har kvar. Åt de förra har nämligen tills vidare uppdragits att syssla med vissa älfvar. Frågan är då den om kammarkollegium, som väl ej vidare som förut får befatta sig med nämnda älfvar, kan och bör verkställa utredningen rörande andra vattendrag, i hvilket fall också olika synpunkter kunna komma att läggas på saken af kollegiet och af de båda uppdragstagarne.

Af motiveringen till statsrådsprotokollet framgår vidare, att snabbheten i processernas afgörande är ledmotivet för regeringens åtgärd. Ja, det berättas, att den tanken till och med framkastats, att kronan ej skall

vid underrätterna ingå i replik på de afgifna svaromålen utan uppskjuta detta till högre instans, hvilket ju ur flera synpunkter är särdeles förkastligt. Såsom ofvan erinrats är emellertid en dylik brådska utan tillbörlig hänsyn till utredningens grundlighet förkastlig ur det allmännas synpunkt och icke heller erforderlig för tillgodoseende af lojala enskilda intressen. Och det är dessutom konstitutionellt en betänklig sak, om administrationen genom ett ytligt och ointresserad, på otillräckligt material byggdt processande slumpar bort statens egendom och på det sättet, liksom den under långliga tider på mångahanda omvägar gjort, afhänder kronan dess jordegendom utan Riksdagens hörande. Det torde nu för öfrigt vara klart för alla, att ifrågavarande utredningar under alla förhållande måste taga mycket lång tid, och det synes då vara så mycket mindre på sin plats att äfventyra deras vederhäftighet genom att invagga sig i den föreställningen, att man genom de ifrågavarande extraordinära åtgärderna skall kunna få slut på ett ovisshetstillstånd i en handvändning. Sedan ifrågavarande förordnanden nu väl meddelats, erkännes äfven af talsmännen för den värsta brådskan, att det hela nog måste dra ut högst betydligt på tiden.

En sak, som här ej får förbises, är äfven den omständigheten, att genom frågans öfverlämnande åt kammarkollegium utredningen kommer att ställa sig betydligt billigare för staten. Kollegium kommer därvid att i främsta rummet sysselsätta egna arbetskrafter å tjänstens vägnar och de extra biträden, som tilläfventyrs böra ställas till kollegiets förfogande, kunna ej betinga någon så afsevärd utgift. De nu vidtagna åtgärderna innebära i själfva verket inrättandet af ett nytt ämbetsverk för tillfället, där de ledande männen dessutom såsom all erfarenhet i dylika fall lärt ej lära låta afspisa sig med vanliga ämbetsmannalöner utan säkerligen erhålla furstliga arfvoden, lämpade efter de förnämligaste advokatkontorens anspråk i dylika fall.

Till sist må erinras, att ett rationellt skiljande mellan kammarkollegii och vattenfallsstyrelsens befogenheter i förevarande fall synes erforderlig. Styrelsen är ett tekniskt verk, som dessutom bör handha förvaltningen af de kronan ostridigt tillhöriga vattenfallen. Emellertid har utredning i tvistefrågor på grund af instruktionens otydlighet understundom företagits äfven af vattenfallsstyrelsen. Det är dock klart att detta måste möta svårigheter. Man kan ej begära, att styrelsen skall medhinna eller kunna intränga i dessa ämnen, och det har ock visat sig, att kammarkollegium vanligen måst i hufvudpunkter väsentligen komplettera dylika utredningar. Riktigast är väl, att kollegium i alla tvistiga fall verkställer utredningen och leder pro-

cesserna och sedan, i händelse en tvist vinnes af staten eller dess rätt eljest efter frivillig öfverenskommelse erkännes, öfverlämnar det kronan sålunda tillvunna vattenfallet till vattenfallsstyrelsens förvaltning. För att underlätta kollegiets nämnda arbete bör erforderliga medel ställas till kollegiets förfogande, ehuru väl kollegium själf plägar plikttroget och anspråkslöst söka reda sig utan något statens betungande.

Riksdagen har särdeles talande anledningar att äfven för sin del ägna uppmärksamhet åt dessa angelägenheter. Främst med hänsyn till frågans stora framtidsbetydelse i och för sig. Vidare för bevakande af 77 § regeringsformens bud att kronans jordegendom ej må — och således ej heller på omvägar — afhändas kronan utan Riksdagens samtycke. Och slutligen äger Riksdagen jämlikt 89 § regeringsformen att hafva ett vaket öga på alla författningar, som röra den allmänna hushållningen, samt på grunderna för allmänna inrättningar af alla slag och således äfven på ordnandet och verkningarna af de funktioner, som i förevarande afseende må åligga de inrättningar, som representeras af kammarkollegium och vattenfallsstyrelsen samt justitiekansleren och mandatet till Hagelin och Hamilton.

Tillika åberopas innehållet i den i ämnet väckta interpellationen och debatten om densamma (se Andra kammarens protokoll för den 9 februari 1911 sid. 40—44 och för den 1 mars 1911 sid. 5—31).

Till stöd för min rätt att nu väcka motion i ämnet åberopas, att den är föranledd af en under riksdagen timad händelse, nämligen regeringens förordnande den 27 sistlidne januari jämte motiven därtill, äfvensom, om man så vill, af de upplysningar, som framfördes och bestyrktes genom förenämnda interpellation. I hvarje fall är kammare obetaget att medgifva, att motion, tillhörande tillfälligt utskotts behandling, må väckas äfven efter motionstidens utgång. Vid utskottsbehandlingen torde det vara förtjänt af öfvervägande, huruvida ej genom infordrande jämlikt 46 § riksdagsordningen af särskildt kammarkollegii yttrande kunde till gagn för ärendets sakliga bedömande äfven officiellt erhållas upplysningar i ärendet från detta sakkunniga men ännu ej tillsporda ämbetsverk.»

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, till hvilket motionen remitterades, anhöll om kammarkollegii yttrande öfver densamma och den till Konungen ställda svarsskrifvelsen från kollegiet är af följande lydelse:

Yttrande af
kammar-
kollegium.

»Jämlikt nådig befallning får kammarkollegium härmed i underdånighet afgifva yttrande öfver en inom Riksdagens Andra kammare

väckt motion, nr 338, om skrifvelse till Eders Kungl. Maj:t angående lämpligheten att i alla förekommande fall åt kammarkollegium uppdraga att utreda och bevaka kronans tvistiga rätt till vattenfall.

Enligt den för kollegium tidigare gällande instruktion af den 14 november 1879 ålåg det kollegium i allmänhet att, bland annat, hafva inseende och vård öfver den statens fasta egendom, i afseende hvarå icke annorlunda vore stadgadt, så ock, med vissa undantag, öfver den till civila och kyrkliga behof anslagna jord (§ 1). Bland de särskilda egendomsgrupper, som tillika i sådant afseende särskildt (§ 5) uppräknades, voro äfven kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker. Och skulle kollegii vård och inseende öfver den fasta egendom, som i instruktionen afsågs, bestå i att, bland annat, tillse, att densamma icke användes eller disponerades emot gifna föreskrifter.

Enligt samma instruktion (§ 20) hade kollegii advokatfiskal skyldighet att tillse, bevaka och utföra kronans rätt och talan i alla de till kollegii befattning hörande ärenden, där kronans rätt vore i fråga och som till hans handläggning i följd af Kungl. Maj:ts föreskrift hörde eller af kollegium eller justitiekanslersämbetet blefve remitterade eller hvari han utan remiss funne sig befogad ämbetstalan anställa, äfvensom i de andra mål och ärenden, där sådant enligt gifna särskilda föreskrifter blifvit honom uppdraget.

På grund af ofvan åberopade bestämmelser hade kollegium och dess advokatfiskal att taga befattning med förefallande frågor om kronans rätt till alla vattenfall, i den mån de ej vore hänförliga till sådan fast egendom, beträffande hvars vård och förvaltning för kronans räkning annorlunda vore stadgadt. Särskildt bör i detta sammanhang uppmärksammas, att såväl Trollhätte- och Älfkarlebyfallen som alla å kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker belägna vattenfall i de norra länen på grund af 1879 års instruktion stått under kollegii vård och inseende.

Området för kollegii ämbetsbefattning i nu ifrågavarande hänseendet har sedermera undergått betydande inskränkningar.

Sålunda hafva kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker — och följaktligen jämväl därå belägna eller dithörande vattenfall i den mån dessa senare icke, efter hvad nedan sägs, stå under vattenfallsstyrelsens inseende, — numera blifvit ställda under domänstyrelsen.

Enligt den för detta ämbetsverk den 16 oktober 1908 meddelade instruktion åligger det nämligen domänstyrelsen, bland annat att handhafva förvaltningen af kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker (§ 1); och tillkommer det dess ombudsman och fiskal att enligt de närmare föreskrifter styrelsen meddelar bevaka kronans rätt och talan i ärenden, som röra styrelsens förvaltning (18 §).

Vidare har kollegii befogenhet med afseende å många vattenfall upphört därigenom, att dessa blifvit ställda under den i senare tid inrättade vattenfallsstyrelsen. Instruktionen för detta ämbetsverk af den 31 december 1908 (§ 1) uppdrager åt samma ämbetsverk förvaltningen af, bland annat såväl Trollhätte- och Älfkarlebyfallen jämte sådana i Norrland belägna vattenfall, som enligt särskilda bestämmelser i afvittringsförfattningarna reserverats för statens räkning, med tillhörande utmål, som ock i allmänhet sådana andra statens vattenfall, hvilkas förvaltning enligt Kungl. Maj:ts särskilda beslut skall öfvertagas af styrelsen; och tillkommer det styrelsen (§ 7) att å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som af styrelsen förvaltas, så ock att i öfrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt, som angår styrelsens ämbetsbefattning.

Särskilda beslut om vissa vattenfalls ställande under vattenfallsstyrelsen hafva hittills af Eders Kungl. Maj:t meddelats:

den 31 december 1909 beträffande Lanforsen i Dalälven;

den 22 april 1910 i fråga om de i samma älf befintliga strömfällen vid Storgysingen samt vid Tammsforsen och Kvarnforsarna, de båda sistnämnda till de delar de vore af krono-natur; och

den 8 oktober 1910 rörande Krångedeforsarna i Indalsälven, såvidt anginge kronans rätt till desamma.

Beträffande de å kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker belägna vattenfallen, äfvensom vidare de vattenfall, hvilka på grund af särskilda bestämmelser i afvittringsförfattningarna reserverats för statens räkning, är kollegium för närvarande icke i tillfälle att meddela närmare upplysning angående omfattningen och betydelsen af båda dessa vattenfallsgrupper.

Vattenfall, som äro belägna inom de egentliga öfverloppsmarkerna, torde emellertid här kunna lämnas ur räkningen, då kronans rätt till sådana vattenfall väl i allmänhet får antagas vara ostridig. Från kollegii synpunkt förefinnes ej heller något skäl, som kunnat tala för bibehållande under kollegii vård och inseende af öfverloppsmarkerna i egentlig mening. Fastmer har kollegium i annat sammanhang (underdånigt utlåtande den 13 januari 1899) haft tillfälle för Kungl.

Maj:t framhålla, bland annat, att kollegium beträffande flertalet af dessa marker icke ägde tillgång till handlingar och kartor, på grund af hvilka kollegium kunde afgöra, huruvida ett område vore att anse såsom öfverloppsmark eller icke utan för upplysning därutinnan måste hänvända sig till Kungl. Maj:ts befallningshafvande och domänstyrelsen; samt att kollegii vård och inseende öfver nämnda marker därför i allmänhet icke kunde sträcka sig till ett öfvervakande af att inkräkning å dem icke ägde rum, helst någon omedelbart under kollegium lydande tjänstepersonal icke vore satt att hålla uppsikt öfver ifrågavarande marker och till kollegium inberätta hvad i ett och annat afseende rörande dem förefölle. Hvad kollegium sålunda då anförde, åberopades till stöd för det af löneregleringskommittén på sin tid framställda — af kollegium själf understödda — och sedermera gillade förslaget om öfverloppsmarkernas förläggande från kollegium till domänstyrelsen.

Emellertid har man i fråga om öfverloppsmarkerna att uppmärksamma det förhållande, att ett visst vattendrag eller del däraf i och för sig, utan samband med andra områden, kan vara att betrakta såsom öfverloppsmark. Sålunda har kollegium i underdånigt utlåtande den 13 oktober 1909 utredt, att Ume älf å sträckan vid byarna Norrfors och Sörfors i likhet med andra norrländska floder af någon betydelse vid afvittringen behandlats såsom en kronans öfverloppsmark, ställd till framtida disposition. Och i underdånigt utlåtande den 15 januari 1910 har kollegium godkänt en af dess advokatfiskal i memorial den 31 förutgångna december uttalad enahanda uppfattning beträffande samma älf å sträckan vid byarna Klabböle och Baggböle. Ett sådant förhållande, sedt i sin allmänhet för hela Norrland, synes kunna innebära, att en mängd vattenfall i nämnda landsdel, hvilka förut stått under kollegii vård och inseende, numera i sådant afseende höra under annan myndighet. Och det synes vara just i fråga om denna grupp af vattenfall som man företrädesvis kan hafva att motse tvistigheter om kronans eller enskildas bättre rätt.

I fråga om de på grund af afvittringsförfattningarna åt staten reserverade vattenfallen har på vattenfallsstyrelsens initiativ fråga förvarit om upprättande af en specifik förteckning m. m. öfver dessa vattenfall; men kollegium och landtmäteristyrelsen, hvilka haft att häröfver yttrat sig, hafva i gemensamt underdånigt utlåtande den 8 april 1909 påvisat, att den åsyftade närmare utredningen i berörda afseende, hvilken skulle betinga omfattande och tidsödande undersökningar, icke kunde för det dåvarande af ämbetsverken presteras.

Utan fara för misstag synes man kunna påstå, att de tillförene
Bihang till Riksd. prot. 1911. 9 Saml. 2 Afd. 1 Band. 2 Ser. 16 Häft. 2

under kollegium, men numera under domänstyrelsen eller vattenfallsstyrelsen hörande grupper af kronans vattenfall omfatta både talrika och betydande sådana fall.

I den för kollegium nu gällande instruktion af den 26 maj 1909 (§ 3) angifves den fasta egendom, öfver hvilken kollegium äger vård och inseende, genom uppräknande af åtskilliga särskilda egendomsgrupper, väsentligen desamma som i den äldre instruktionen med undantag af kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker, hvartill sluter sig som en sista och allmän grupp »den statens fasta egendom i öfrigt, i afseende hvarå icke annorlunda är stadgad».

Beträffande sålunda angifven egendom har kollegium (§ 3, 2:o) och dess advokatfiskal (§ 20, 1:o), såvidt nu är fråga, fortfarande samma befogenhet och skyldighet, som genom den äldre instruktionen, enligt hvad ofvan erinrats, varit i motsvarande hänseende utstakad.

Det är, kan man säga, hufvudsakligen endast i fråga om tre grupper af vattenfall, som vårdnaden af kronans rätt och talan numera instruktionsenligt kan tillkomma kollegium och dess advokatfiskal, nämligen:

1:o) sådana vattenfall, som helt eller delvis tillhöra civila och ecklesiastika boställen — skogsstatens undantagna — samt under åborätt eller annan villkorlig besittningsrätt upplåtna egendomar af krononatur;

2:o) sådana, hvilka helt eller delvis äro belägna inom områdena för skattköpta egendomar, däribland de förra rekognitionsskogarna, men i följd af kungl. brefvet den 28 december 1822 och kammarkollegii kungörelse den 24 januari 1823 icke fått i skatteköpen ingå; och

3:o) sådana till äfventyrs inom enskilda egendomars områden helt eller delvis belägna vattenfall, till hvilka kronan på grund af s. k. vattenregale må kunna anses vara ägare.

Af dessa grupper torde det väl egentligen endast vara den andra i ordningen, som ur nu förevarande synpunkt kan hafva någon större betydelse.

I detta sammanhang tillåter sig kollegium, för fullständighetens skull, något närmare erinra om beskaffenheten af de utaf motionären vidrörda, den 27 januari detta år för vice härads höfdingen Ernst Hagelin samt konstituerade revisionssekreteraren, hofrättsrådet greve H. A. H. Hamilton meddelade särskilda uppdrag i afseende å vissa kronans vattenrättsfrågor.

Förordnandet för *Hagelin* innefattar:

a) bemyndigande att vid vederbörande underdomstol utföra den af vattenfallsstyrelsen för Eders Kungl. Maj:t och kronan mot Sandvikens järnverks aktiebolag instämnda talan angående bättre rätt till Lanforsen i Dalälven jämte utmål utmed forsen samt att jämväl instämman de öfriga rättsägare, som han finner böra i saken svara, med rätt för Hagelin att vid ett eller flera särskilda tillfällen förordna annat ombud i sitt ställe; och

b) uppdrag att verkställa undersökning rörande den rätt Eders Kungl. Maj:t och kronan öfverhufvud taget kan äga till vattnet i Dalälven, med skyldighet för Hagelin att, därest han finner sådana omständigheter föreligga, att kronans rätt bör göras i laglig väg gällande, därom hos Eders Kungl. Maj:t göra underdånig anmälan.

I sammanhang härmed har Hagelin bemyndigats att omedelbart hos ämbetsverk och myndigheter påkalla det biträde och de upplysningar som han i och för omförmälda rättegång och undersökning finner erforderliga; hvarjämte förklarats, att Hagelin har att i ärendet samråda med kollegii advokatfiskal och vattenfallsstyrelsen.

Grefve *Hamilton* åter har erhållit

a) bemyndigande att i egenskap af advokatfiskal i kammarkollegium vid vederbörande domstol utföra den af Eders Kungl. Maj:t och kronan genom vattenfallsstyrelsen anhängiggjorda talan emot Krångede aktiebolag med flera angående bättre rätt till Krångedeforsarna i Indalsälven samt att jämväl instämman de öfriga rättsägare, som han finner böra i saken svara; och

b) uppdrag att verkställa undersökning rörande den rätt Eders Kungl. Maj:t och kronan öfverhufvud kan äga till vattnet i Indalsälven samt i Ume och Lule älfvar; med föreskrift för grefve *Hamilton* att, därest han finner sådana omständigheter föreligga, att kronans rätt bör göras i laglig väg gällande, därom hos Eders Kungl. Maj:t göra underdånig anmälan.

Härjämte har grefve *Hamilton* förständigats att i de angifna ämnena samråda med vattenfallsstyrelsen samt med vice häradshöfdingen *Hagelin*.

Med afseende å den sistnämndes uppdrag har Eders Kungl. Maj:t den 17 sistlidne mars bemyndigat chefen för civildepartementet att tillkalla en sakkunnig att inom nämnda departement biträda vid verkställande af de utredningar i kameralt hänseende, hvilka kunde erfordras för den undersökning rörande kronans rätt till vattnet i Dalälven, som genom nådiga beslutet den 27 förutgångne januari anför-

trotts åt Hagelin; och har bemälda departementschef i skrifvelse den 23 nästlidne mars anmodat undertecknad Björkman att, i egenskap af sakkunnig, inom departementet biträda vid nämnda utredningar.

I den nu ifrågavarande motionen har hemställts, att Riksdagen ville anhålla, att Eders Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida icke »den viktiga och omfattande utredningen af kronans tvistiga rätt till vattenfall och utförandet af de däraf påkallade rättegångar lämpligen böra i alla förekommande fall fortfarande anförtros åt kammarkollegium såsom författningsenligt kronans rätte målsman i detta afseende och sakligt sedt dess mest sakkunnige representant i dylika ärenden».

Af hvad collegium ofvan anført framgår emellertid, att collegii författningsenliga målsmanskap för kronan i förevarande afseende numera är begränsadt till ett väsentligen mindre område än hvad förhållandet tillföre varit och motionären jämväl synes hafva antagit. Särskildt torde böra påpekas, att de i ärendet omförmälda förordnanden för vice häradshöfdingen Hagelin och hofrättsrådet grefve Hamilton, i hvad samma förordnanden innefatta bemyndiganden att utföra kronans talan angående bättre rätt till Lanforsen, resp. Krångedeforsarna, icke berört collegii ämbetsbefattning, eftersom dessa vattenfall blifvit ställda under vattenfallsstyrelsen; och collegium har alltså icke i stöd af sin instruktion kunnat förvänta att blifva i dessa ärenden hört.

Beträffande åter Hagelins och grefve Hamiltons uppdrag att verkställa undersökningar angående kronans rätt öfverhufvud till vattnet i Dalälven, resp. Indals-, Ume- och Luleälvarna, torde visserligen få tagas för gifvet, att dessa utredningar, likasom det däraf eventuellt följande utförandet af kronans talan rörande äganderätt till vattenfallen i dessa älfvar, åtminstone i någon utsträckning bort, i saknad af annan föreskrift, ankomma på collegium och dess advokatfiskal. I hvad mån detta är förhållandet, är emellertid icke för närvarande möjligt att afgöra. Det är icke uteslutet, att den speciella undersökning, som beträffande hvarje särskildt vattenfall måste verkställas för utrönande af rättsgrunden för kronans eventuella anspråk, skulle kunna gifva till resultat, att flertalet af här afsedda fall höra under vare sig domänstyrelsen eller vattenfallsstyrelsen, men icke under collegium.

Hvad nu angår själfva saken, skulle — fränsedt förhållandet med de särskilda, för Hagelin och grefve Hamilton meddelade uppdragen, hvilkas återkallande icke lärer kunna vara af motionären afsedt —

såsom första åtgärd i motionens syfte krävas en revision af såväl kollegii som domänstyrelsens och vattenfallsstyrelsens instruktioner i ändamål att inom området för kollegii ämbetsbefattning återförlägga vårdnaden om kronans rätt beträffande sådana under kollegium nu ej hörande vattenfall, i afseende å hvilka denna rätt befinnes tvistig, och för så vidt angår utredningen om och häfdandet af samma kronans rätt.

För en sådan anordning tala enligt kollegii åsikt jämväl beaktansvärda skäl. Materialet för utredning och bevisning i nämnda hänseende är till väsentlig del till finnandes just hos kollegium, på sätt jämväl motionären påpekat. Och de, för att tala med motionären, »egendomliga kamerala och rättshistoriska förhållanden, hvarpå kronans rätt oftast grundar sig», sammanhöra så nära med föremålet för kollegii allmänna arbetsuppgifter, att kollegium väl närmast får tillräkna sig den särskilda sakkunskap, som för det nu åsyftade ändamålet kräves. Ur synpunkten af enhetlighet och planmässighet vid bedrivande af ifrågavarande angelägenhet är det gifvetvis också en fördel, att befogenheten att företråda kronan på detta med all sin vidlyftighet dock så speciella område icke finnas splittrad på flera olika ämbetsverk. Beträffande särskildt förhållandet mellan kollegium och vattenfallsstyrelsen förefaller det kollegium, som om hvad motionären yttrat om ett rationellt skiljande mellan de båda ämbetsverkens befogenhet i förevarande fall vore väl förtjänt af uppmärksamhet. Detta så mycket hellre som det på sätt och vis kan sägas stå i god öfverensstämmelse med den af vattenfallsstyrelsen själf, på sätt statsrådsprotokollet för den 27 januari detta år utmärker, hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet gjorda framställning om befrielse från sin befattning med de då särskildt föreliggande tvistiga vattenfallsfrågorna. Slutligen och såsom den icke minst viktiga fördel af den åsyftade anordningen, skulle man vinna ett undanröjande af den osäkerhet om ifrågavarande ärendens rätta behandling, som för närvarande ligger däri, att, innan grunden för kronans anspråk på ett i enskild besittning varande vattenfall blifvit utredd och klarlagd, man icke alltid kan på förhand afgöra, hvilket ämbetsverk må hafva befogenhet och skyldighet att ingripa till förskaffande af giltighet åt detta anspråk.

Från kollegii sida måste emellertid som villkor för den antydda utvidgningen af dess befogenhet uppställas fordran på en motsvarande förstärkning af kollegii arbetskrafter. Oafsedt vattenfallsfrågorna äro på kollegii handläggning tid efter annan beroende flera mål, däri erfordras vidlyftiga och tidsödande utredningar. För behandling af dessa och andra kollegium tillhörande ärenden, däri numera ganska ofta af

vederbörande påfordras skyndsamt behandling, är kollegii efter verkets omorganisation betydligt reducerade personal strängt upptagen. Hvad särskildt angår advokatfiskalen, är hans arbetsbörda äfven under vanliga förhållanden både stor och kräfvande, och på hans åtgärd är beroende utförandet af kronans talan i åtskilliga mål, af hvilka flera äro af synnerligen stor betydelse. Hans arbetsredogörelse för år 1910 utvisar ock, att balansen af ärenden, som icke kunnat af honom under året slutföras, är ganska stor. Af ofvan åberopade statsrådsprotokoll den 27 sistlidne januari framgår också, att det varit hänsyn till denna advokatfiskalens betungade ställning, som föranledt att utförandet af kronans talan om bättre rätt till Krängedeforsarna och de vidare utredningar rörande kronans rätt till vattnet i Indalsälven samt i Ume- och Luleälvarna öfverlämnats till annan person. För egen del har kollegium af nyss anförda förhållandet varit och är betänkt på att ingå till Eders Kungl. Maj:t med underdånig framställning om beredande åt advokatfiskalen, i och för behandlingen af honom redan nu åliggande göromål, åtminstone för den närmaste tiden, af biträde utaf en extra advokatfiskal.

Så mycket nödvändigare blir det för kollegium, om motionärens förslag skulle hos statsmakterna vinna beaktande, att kunna påräkna förstärkta arbetskrafter, särskildt hvad angår advokatfiskalsgöromålen.

Såvidt kollegium nu kan bedöma skulle under nämnda förutsättning, och försåvidt de nu åsyftade vattenfallsutredningarna med hvad dit hörer må kunna med önskvärd skyndsamt bedrifvas, erfordras anställande hos kollegium åtminstone under de närmaste åren af såväl en extra ledamot som en eller två extra advokatfiskaler. Härom utbeder sig emellertid kollegium tillfälle att framdeles, i händelse den föreliggande frågans slutliga utgång skulle därtill föranleda, få afgifva närmare förslag.

Stockholm den 13 april 1911.

Underdånigst:

GUSTAF MUNTHE.

HJ. NEHRMAN.

Föredragande.

CASTEN VON OTTER.

A. BJÖRKMAN.

A. W. DUFWA.

K. Wallén.

Efter återgifvande af detta kammarkollegii utlåtande har Andra kammarens tillfälliga utskott uttalat sig sålunda:

*Andra kamma-
rens utskotts
yttrande.*

»Utskottet, som tagit motionen och kungl. kammarkollegii utlåtande i noggrant öfvervägande, har därvid funnit,

att kollegii ämbetsbefattning, sådan den var angifven i instruktionen af den 14 november 1879, undergått betydande inskränkningar, i det att kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker — jämväl därå belägna eller dithörande vattenfall i den mån dessa senare icke stå under vattenfallsstyrelsens inseende — numera blifvit ställda under domänstyrelsen. Detta ämbetsverk åligger i detta afseende att handhafva förvaltningen af kronans öfverloppsmarker och oafvittrade marker, och tillkommer det dess ombudsman och fiskal att enligt styrelsens föreskrifter bevaka kronans rätt och talan, som röra styrelsens förvaltning;

att kollegii befogenhet med afseende på många vattenfall upphört därigenom, att dessa blifvit ställda under vattenfallsstyrelsen. Åt denna styrelse har öfverlåtits förvaltningen af, bland annat, Trollhätte- och Älfkarlebyfallen jämte sådana i Norrland belägna vattenfall, som reserverats för statens räkning, som ock i allmänhet sådana andra statens vattenfall, hvilka enligt Kungl. Maj:ts särskilda beslut skola öfvertagas af styrelsen; och tillkommer det styrelsen att å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar tala och svara för den egendom, som af styrelsen förvaltas, så ock att i öfrigt såväl vid som utom domstol företräda Kungl. Maj:t och kronan i allt, som angår styrelsens ämbetsbefattning; enligt Kungl. Maj:ts beslut hafva dessutom följande vattenfall sedan den 31 december 1909 blifvit ställda under vattenfallsstyrelsen: Lanforsen i Dalälften; de i samma älf befintliga strömfällen vid Storgysingen samt vid Tammsforsen och Kvarnforsarne, de båda sistnämnda till de delar de voro af krononatur; och Krångedeforsarne, såvidt anginge kronans rätt till desamma;

att från kollegii synpunkt ej förefunnits något skäl, som kunnat tala för bibehållande under kollegii vård och inseende af öfverloppsmarker i egentlig mening, enär kollegium beträffande flertalet af dessa marker icke ägde tillgång till handlingar och kartor, på grund af hvilka kollegium kunde afgöra, huruvida ett område vore att anse såsom öfverloppsmark eller icke, utan för upplysning därutinnan måste hänvända sig till Kungl. Maj:ts befallningshafvande och domänstyrelsen; samt att kollegii vård och inseende öfver nämnda marker icke kunde ifrågasättas, helst någon omedelbart under kollegium lydande tjänstepersonal icke vore satt att hålla uppsikt öfver ifrågavarande marker, hvilka förhållanden på sin tid åberopades till stöd för det af löneregleringskom-

mittén framställda — af collegium själfv understödda — och sedermera gillade förslaget af öfverloppsmarkernas förläggande från collegium till domänstyrelsen;

att ett visst vattendrag eller del däraf i och för sig, utan samband med andra områden, kan vara att betrakta som öfverloppsmark. Sålunda är Ume älf å sträckan vid byarna Norrfors och Sörfors i likhet med andra norrländska floder af någon betydelse en kronans öfverloppsmark, ställd till framtida disposition; ett liknande förhållande äger rum beträffande samma älf å sträckan Klabböle och Baggböle, hvadan ett sådant förhållande, sedt i sin allmänhet för hela Norrland, synes kunna innebära, att en mängd vattenfall i nämnda landsdel, hvilka förut stått under collegii vård och inseende, numera i sådant afseende höra under annan myndighet;

att det synes vara just i fråga om denna sistnämnda grupp af vattenfall (de å öfverloppsmarkerna), som man företrädesvis kan hafva att motse tvistigheter om kronans eller enskildes bättre rätt;

att det i fråga om de på grund af afvittringsförfattningarna åt staten reserverade vattenfallen, enligt collegii och landtmäteristyrelsens ytande den 9 april 1909, icke för det dåvarande af ämbetsverken kunde presteras upprättande af en specifik förteckning m. m. öfver dessa vattenfall, enär den därför erforderliga utredningen vore allt för omfattande och tidsödande;

att man synes kunna påstå, att de tillförne under collegium, men numera under domänstyrelsen eller vattenfallsstyrelsen hörande grupper af kronans vattenfall omfatta både talrika och betydande sådana fall.

Häraf torde framgå att kammarkollegii författningensliga målsmanskap för kronan i förevarande afseende numera är begränsadt till ett väsentligen mindre område än hvad förhållandena tillförne varit och motionären jämväl synes hafva antagit.

Men därjämte framhåller collegium, att motionärens förmenande, att regeringen, vid öfverlämnandet af uppdraget åt två särskilda personer att utreda kronans bättre rätt till Lanforsen, resp. Krångedeforsarna, skulle hafva »förbigått kammarkollegium och dess särdeles skicklige »advokatfiskal», saknar all grund, enär dessa vattenfall, såsom ställda under vattenfallsstyrelsen, icke kunnat blifva föremål för något kammarkollegii uttalande i det af motionären berörda sammanhang.

Hvad däremot beträffar det gifna uppdraget om undersökningar och eventuellt rättegångsförfarande angående kronans rätt öfverhufvud till vattnet i Dalälven, resp. Indals-, Ume- och Luleälvarna torde måhända, i saknad af annan föreskrift, åtgärden, åtminstone i någon ut-

sträckning, bort ankomma på kollegium och dess advokatfiskal, ehuru väl det icke är uteslutet, att en speciell undersökning härom skulle kunna gifva till resultat, att flertalet af äfven dessa fall höra icke under kollegium, utan under vare sig domänstyrelsen eller vattenfallsstyrelsen.

En dylik splittring af förvaltningen och ledningen vid bevakandet af kronans rätt synes utskottet näppeligen vara till statens fördel. Den vållar äfven osäkerhet i fråga om hvilket ämbetsverk, som må anses ha skyldighet att utreda själfva grunden för kronans anspråk på i enskild besittning varande vattenfall och ingripa till förskaffande af giltighet åt detta anspråk.

Enligt utskottets mening är det önskvärdt att en allsidig utredning verkställes angående lämpligaste sättet att för framtiden undvika detta missförhållande. Den åtgärd, Kungl. Maj:t genom tillförordnandet af herr Hagelin och grefve Hamilton vidtagit, torde få anses vara af provisorisk natur, och utskottet har icke ansett sig äga befogenhet att närmare ingå på en granskning af lämpligheten af denna regeringshandling. I betraktande af att vattenfallsärendena med all sannolikhet komma att under lång tid bli föremål för rättstvister mellan kronan och enskilde får det likväl anses nödvändigt att det träffas ett afgörande angående hvilket af statens *ordinarie* ämbetsverk, som skall handlägga hithörande ärenden. För sin del vill utskottet icke göra något bestämdt uttalande i detta afseende, men det synes som om vattenfallsstyrelsen, hvilken har sig ålagd förnämligast det tekniskt-ekonomiska utnyttjandet af vattenfallen ej vore ägnad härför. Uti skrifvelse till Kungl. Maj:t den 13 januari 1911 har styrelsen äfven uttalat denna mening. Icke heller domänstyrelsen torde ägna sig för uppdrag af detta slag. Styrelsens verksamhet berör närmast den agrikulturella och forstliga förvaltningen af egendomar, hvilka anses med ostridig rätt tillhöra kronan. Kammarkollegium torde genom sin speciella sakkunskap vara kronans rätta målsman för utredning af spörsmål angående kronans rätt till vattenfall. Det synes emellertid vara nödvändigt att, därest kammarkollegium skulle efter en utredning i frågan visa sig vara lämpligaste forum för dessa ärendens handläggning, bereda ämbetsverket möjlighet att på ett tidsenligt och effektivt sätt sköta det processuella förfarandet vid fullföljande af kronans talan uti förekommande rättegångar.

Med anledning af herr Lindhagens motion finner utskottet det sålunda vara påkalladt, att denna fråga af Kungl. Maj:t tages under ompröfning, men utskottet anser det icke lämpligt att uti ärendets nuvarande skick något direktiv i annat afseende gifves från Riksdagens sida än att den

anordning, som slutligen vidtages, må vara ägnad att på ett fullt betryggande sätt tillvarata kronans intressen.

På grund af det anförda hemställer utskottet,

att Andra kammaren med anledning af herr Lindhagens motion nr 338 för sin del ville besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga i öfvervägande, hvilket ämbetsverk må hafva till särskild uppgift att ej mindre utreda och klarlägga grunden för kronans anspråk på i enskild besittning varande vattenfall än äfven äga befogenhet och skyldighet att ingripa till förskaffande af giltighet åt detta anspråk samt vidtaga de åtgärder, som af detta öfvervägande kunna förmedlas.»

*Andra kam-
marens beslut.*

Denna hemställan har af Andra kammaren bifallits, hvarefter ärendet öfverlämnats till Första kammaren, som hänvisat detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

*Första
kammarens
utskotts yt-
rande.*

Hvad kammarkollegium i saken anført synes utskottet ådagalägga olämpligheten däraf, att frågor om kronans rätt till vattenfall splittrats på flera olika ämbetsverk, med den påföljd att, innan grunden för kronans anspråk på ett i enskild besittning varande vattenfall blifvit utredd och klarlagd, man icke alltid kan på förhand afgöra, hvilket ämbetsverk må hafva befogenhet och skyldighet att ingripa till förskaffande af giltighet åt detta anspråk.

En ändring härutinnan anser utskottet fördenskull vara synnerligt önskvärd under iakttagande däraf att det ämbetsverk, under hvilket utredningen och det processuella förfarandet inordnas, beredes tillräckliga arbetskrafter för att kunna med nödig skyndsamhet handlägga dessa för industrien och landet i dess helhet viktiga frågor.

På grund häraf och då — äfven om någon ändring i formuleringen af skrifvelseförslaget till äfventyrs varit önskvärd — det är af vikt, att handläggningen af dessa frågor ordnas, samt Andra kammarens beslut gifver uttryck åt denna uppfattning, får utskottet hemställa,

att Första kammaren behagade biträda Andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 26 maj 1911.

På utskottets vägnar:

H. BIÖRKLUND.